

θιστῶ αὐτὴν προκεχωρημένον φυλάκιον τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος, ἐπόμενον ἤτο νὰ ἀναπτυχθῆ ἐν Κύπρῳ ἰδιαιτέρως ἡ ἀκριτικὴ ποίησις, ἣτις ψάλλει τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις τοῦ μεσαιωνικοῦ ἥρωος, πολλὰ δὲ σχετικὰ ποιήματα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐκ τῶν καλυτέρων τοῦ κύκλου τούτου. Τὰ πλεῖστα τῶν ὑπολοίπων δημοτικῶν ποιημάτων, ὅσα δὲν ἔχουν ἱστορικὸν χαρακτήρα, εἶναι καθαρῶς λυρικά, ἀναφερόμενα κυρίως εἰς τὸ θέμα τοῦ ἔρωτος καὶ εἰς ἄλλα θέματα τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς.

α) Τὰ ἡρωϊκὰ καὶ ἱστορικὰ δημῶτικὰ ποιήματα.— Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκουν ποιήματα ἡρωϊκοῦ καὶ ἱστορικοῦ κατ' ἐξοχὴν περιεχομένου, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐνθυμίζουν τὰ ἀνάλογα εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν ἱστορικὰ καὶ ἡρωϊκὰ στιχοιουργήματα τῆς τελευταίας βυζαντινῆς ὡς καὶ τῆς μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς⁴⁶.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ Κύπρος ὑπέστη πλεῖστας ὄσας ἐπιδρομὰς ἐκ μέρους τῶν Σαρακηνῶν, διὸ παρέστη ἀνάγκη ἀποστολῆς εἰς τὴν νῆσον εἰδικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, τῶν «στρατιῶν», αἵτινες, διὰ τῶν ἡρωϊκῶν αὐτῶν ἀγώνων, ὑπῆρξαν ἀφορμὴ ἐμπνεύσεως πολλῶν ἱστορικῶν ποιημάτων, ὕμνούντων τὸ θάρρος καὶ τὴν αὐταπάρνησιν τῶν ἀγωνιζομένων. Ὁ κυριώτερος κύκλος περιλαμβάνει ποιήματα ἀκριτικά, ἐν οἷς περιγράφονται τὰ κατορθώματα τοῦ γνωστοῦ μεσαιωνικοῦ ἔθνικοῦ ἥρωος, ἢ καὶ ἄλλων ἡρώων, ὡς ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Διαφύλακτος, ὁ Θεοφύλακτος, ὁ Κωνσταντᾶς κ.ἄ.

Τὰ ποιήματα αὐτά, πλὴν τῆς ἐξάρσεως τῶν κατορθωμάτων καὶ τῶν πράξεων τοῦ ἡρωϊκοῦ πρωταγωνιστοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἡρώων, ἀφηγοῦνται καὶ τὴν πάλην μετὰ τὸν Χάρον, τὸν τρόπον τοῦ θανάτου, τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἀγάπης του πρὸς τὴν ἐκλεκτὴν του κ.λ.π. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν σώζονται ἀκόμη σήμερον εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, διακρίνονται δέ, ὡς ἐτονίσθη, διὰ τὴν ποιητικὴν χάριν καὶ ἀφέλειαν, τὸ λεπτομερειακὸν ἐνδιαφέρον, μετὰ τοῦ ὁποῖου οἱ λαϊκοὶ ποιηταὶ θέλουν νὰ παρακολουθοῦν τοὺς ἥρωας τῶν εἰς ὄσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς των, ὡς καὶ διὰ τὴν ἀγάπην, μετὰ τὴν ὁποῖαν ὁ λαὸς περιέβαλλε τοὺς ἥρωας τούτους, ταυτοχρόνως δὲ καὶ διὰ τὸν θαυμασμόν, τὴν δύναμιν καὶ τὸ θάρρος, ὥστε εἰς τὴν Κύπρον νὰ ὀφείλεται, ἐν μέρει, ἡ δημιουργία τοῦ ἰδεώδους προτύπου τῆς ρώμης μετὰ τὸν Διγενῆν. Οὕτω κατὰ τὸν Ν. Πολίτην, εἰς αὐτὴν ἀνήκει «ἡ τιμὴ ὅτι ἀκμαίαν διετήρησε τὴν μνήμην τοῦ ἥρωος καὶ ψάλλει ἀκόμη ἀναλλοιώτους τοῦ ἔθνικοῦ ὕμνων ἔπους τὰς ραψωδίας».

Ἴδου ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν πλοῦσιον αὐτὸν κύκλον. Ἐκ τοῦ ἄσματος τοῦ Ἀνδρόνικου :

Κορσεύκου καὶ Σαρακηνοῦς, κορσεύκου καὶ Ρο-
[βίταις
κορσεύκου τὸν Ἀνδρόνικον νὰ πάρουν τὴν καλὴν
[του.

Ἄγκαστρωμένη ἐννέα μηνῶν τῆς ὄρας νὰ γεννήσῃ,
Ἐς τὰ μάρμαρα τὸ γέννησεν, Ἐς τὴν φυλακὴν τὸ
[δρέφει,

ἡ μάνα του τὸ τάιζεν φιχούδιν μετὰ τὸ γάλαν,
γιὰ νὰ μεαλόνῃ γρήγορα κὴ ὁ κύρις του τὸ θέλει·
ἡ μοῖρισσα τὸ τάιζεν φιχούδιν μετὰ τὸ μέλι
γιὰ νὰ μεαλόνῃ γρήγορα, γιὰ νὰ πουςουρμανέψῃ.
Ἐμπα μέρα κὴ ἔβκα μέρα ἤρτεν καὶ μιὰ γεορτούλλα,
κι ἐξέβηκεν καὶ τὸ μωρὸν ἔξω νὰ διακινήσῃ,
ἤδρεν καὶ τοὺς Σαρακηνοῦς δικίμια κὴ ἐσηκόνναν,
ἄλλος σηκόννει πιθαμὴν, κὴ ἄλλος σηκόννει πῆχυν,
τέλειά του ὁ καλλίτερος Ἐς τὰ στήθη τοῦ ἀθρώπου·
ἐτάνησεν καὶ τὸ μωρὸν μετὰ τὸ μικρὸν δαχτύλιν
καὶ πίσω του τὸ πέταξε κὴ ἐπῆεν ἕνα μίλιν!⁴⁷

Εἶναι τὰ κατορθώματα τὰ ὁποῖα ἀρέσκειται νὰ ἀφηγητῆ ἡ λαϊκὴ μουσα διὰ τοὺς ἀγαπητοὺς τῆς ἡρώας, τοὺς ὁποῖους ἀπὸ νηπιακῆς ἡλικίας παρουσιάζει μετὰ ὑπεράνθρωπον δύναμιν. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τόνον τὸ ποίημα συνεχίζει τὴν περιγραφὴν τῶν κατορθωμάτων τοῦ Ἀνδρόνικου.

Ὡραιότατον τὸ ποίημα τὸ ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἀγῶνα μετὰ τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου, θέμα προσφιλέστατον εἰς τὴν λαϊκὴν φαντασίαν, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστὸν, ἐνέπνευσε καὶ τὸν Παλαμᾶν. Δὲν εἶναι ἀνεκτὸν εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ ὁ ἔθνικος ἥρωας νὰ ἀποθνήσκῃ ὡς κοινὸς θνητὸς εἰς τὴν κλίνην, νικημένος ἀπὸ τὸν Χάρον. Θὰ ἀγωνισθῆ, θὰ νικήσῃ ἢ θὰ ὑποκύψῃ μετὰ μακρὰν πάλην, καὶ εἰς τὸ τέλος θὰ ἀποθάνῃ καὶ ἀρμόζει εἰς πραγματικὸν ἥρωα.

Καὶ εἰς ἄλλα ποιήματα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, ὁ Διγενῆς παρίσταται ἀγωνιζόμενος ὡς ἴσος πρὸς ἴσον μετὰ τὸν Χάρον. Εἰς τὴν κυπριακὴν παραλλαγὴν ὁ μεσαιωνικὸς μας ἥρωας κατορθώνει νὰ νικήσῃ τὸν Χάρον καὶ μόνον ἢ θεία ἐπέμβασις ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ. Ἴδου ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ κυπριακὸν ποίημα «Διγενῆ καὶ Χάρου πάλη» :

Κὴ ἀπολοῦται Χάροντας, στέκεται καὶ λαλεῖ τους·
Ἐν ἤρτα γιῶ ὁ Χάροντας νὰ φᾶ, νὰ πιῶ μετὰ σας,
παρὰ ἄρτα γιῶ ὁ Χάροντας τὸν κάλλιόν σας νὰ
[πάρω.

Κὴ ἀπολοῦνται ἀρκοντες στέκουσι καὶ λαλοῦν του·
καὶ ἴπέ μας, ἴπέ μας, Χάροντα, ποῖος ἐνὶ ὁ καλὸς μας ;
Κὴ ἀπολοῦσῃ Χάροντας καὶ λέει καὶ λαλεῖ τους·
ἐνὶ καὶ μακροδάχτυλος, ἐνὶ κὴ ἀναρκοδόντας.
Ποῦ τ' ἀκουσεν ὁ Διεννῆς ἀρκώθη κὴ ἐθυμώθη,
κλωτσιάν τῶν τάβλων ἔδωκεν, κλωτσιάν καὶ τῶν
[τσαέρων,

καὶ τὰ κανατοσκοῦτελα πετᾶ τα Ἐς τὸν ἀέρα,
Κὴ ἀπολοῦσῃ Διεννῆς τοῦ Χάροντα καὶ λέει·
κὴ ἀν μετὰ νικήσῃς, Χάροντα, ἔβκαλε τὴν ψυχὴν μου,
κὴ ἀνσὲ νικήσω, Χάροντα, χάρισ' μου τὴν ζωὴν μου.

Χεργίαις χεργίαις ἐπιάσσαι κῆ ἐπῆαν ἑστὴν παναίστραν·
κῆ ἀπολοῆθη Χάροντας καὶ λέει καὶ λαλεῖ του,
κῆ ἀλαβροπίσω με, Διεννῆ, γιὰ νὰ σ' ἀλαβροπίσω.
Κῆ ἀλαβροπιάνν' ὁ Διεννῆς καὶ σφιχτοπιάνν' ὁ Χάρος·
κεῖ ποῦ ἴπιαννεν ὁ Χάροντας τὰ γαίματα πετούσαν,
κεῖ ποῦ ἴπιαννεν ὁ Διεννῆς τὰ κόκκαλα ἐλύουσιν.
Κῆ ἐδῶκαν κῆ ἐπαληθόννασι τρεῖς νόχταις τρεῖς ἡμέραις
ἕς τὰ τρία τὰ μερόνυχτα ὁ Διεννῆς νίκη τον.
Κῆ ἀννοιξεν ταῖς ἀγκάλαις του καὶ τὸν Θεὸν δοξάζει·
δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, ποῦ ἴσαι ἕς τὰ ψηλωμένα,
κῆ ὁποῦ γινώσκεις τὰ κρυφὰ καὶ τὰ φανερωμένα,
τὸ πλάσμα ποῦ μοῦ ἐπεψες βῆκεν ἀντρειωμένον.
Ἦρτε φωνὴ ποῦ τὸν Θεὸν κῆ ἀπὸ τοὺς ἀρχαγγέλους·
Καὶ ἐν ἐπεφά σε, Χάροντα, παληώματα νὰ κάμης
παρ' ἔστειλά σε, Χάροντα, ψυχαις γιὰ νὰ μοῦ βκάλλης,
Χρυσὸς ἀτὸς ἐγίνηκεν πάνω ἕς τὴν κεφαλὴν του,
καὶ ἔσγαψε με τὸ νόχιν του νὰ βκάλλη τὴν ψυχὴν του.
Κῆ ὁ Διεννῆς ψυχομαχεῖ σὲ σιερά παλάτια,
σὲ σιερά παπλώματα, σὲ σιερά κρεββάδια·
παπέξω τριγυρίζουν τὸν τρακόσια παλληκάρκα,
θέλουσ' νὰ μοῦσιν νὰ τὸν δοῦν κῆ ἀκόμ' ἀκροφ.
[οὔνται... 48

Καὶ συνεχίζει ὁ λαϊκὸς ποιητὴς περιγράφων τὴν ψυχικὴν ρώμην καὶ τὴν φυσικὴν ἀνδρείαν τοῦ ἐθνικοῦ μεσαιωνικοῦ ἡρώος μας.

Καθαρῶς ἱστορικὰ δημοτικὰ ποιήματα δὲν ὑπάρχουν πολλὰ εἰς τὴν Κύπρον. Τοῦτο ὀφείλεται, κατὰ τὴν Προυσην, «καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλοι εἶναι λίγα τὰ καθαρὰ ἱστορικὰ δημοτικὰ τραγούδια, καὶ γιὰ δύο ἄλλους λόγους: πρῶτα γιὰ τὴν ἀπομονωμένη ὅπως ἦταν ἡ Κύπρος ἀπὸ τὸν ἄλλο ἑλληνισμό καὶ μετὰ ἀσθενικὴ καὶ σκλαβωμένη ἱστορικὴ ζωὴ, δὲν μποροῦσε νὰ παρακολουθήσει εὐκόλως τὰ μεγάλα ἑλληνικὰ ἱστορικὰ γεγονότα ποῦ διαδραματίζονται στὶς ἄλλες ἑλληνικὲς χώρες γιὰ νὰ τὰ κάνει τραγούδια βιώσιμα· καὶ δεύτερο, γιὰ τὴν περιορισμένη πνευματικὴ καὶ ἱστορικὴ ζωὴ τῆς δὲν τῆς ἐπιτρέπουν νὰ διαπλάσει λεύτερα τὰ ντόπια ἱστορικὰ γεγονότα σὲ ποιητικὰ δημιουργήματα ὑψηλοῦ περιεχομένου καὶ τέχνης ἀνώτερης, καὶ μένανε μονάχα σὰν ὕλικὸ ἀκατέργαστο γιὰ τ' ἀτεχνὰ στιχοτυπώματα τῶν ποιητάρηδων». 49 Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὰ ποιήματα ταῦτα δὲν κατέστησαν καθαρῶς δημοτικά, δὲν ὑπεβλήθησαν δηλ. εἰς τὴν ἀναγκαίαν φθαρτικὴν ἐπεξεργασίαν, ἀλλὰ φέρουν σαφὴ ἴχνη τῶν «ποιητάρηδων», εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλεται ἡ σύνθεσις των.

Μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν τούτων ποιημάτων — τινὰ τῶν ὁποίων ἀνάγονται εἰς τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας ἀλλὰ δὲ εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας — σημαντικώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Ἔσσημα πολιορκίας τῆς Μάλτας», «Ἔσσημα τῆς Κύπρου πτώσεως ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς», «Θρήνος τῆς Κύπρου», «Τραγούδια τοῦ Τρουλλινοῦ καὶ Μάραθου» 50, κλ.

Τὸ «Ἔσσημα τῆς Κύπρου πτώσεως ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς» εἶναι τὸ μόνον δημοτικὸν τραγούδι τὸ ὁποῖον περιγράφει τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1570 κατάκτησιν τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εἶναι σύντομον, συγκείμενον ἐκ 54 ὁμοιοκαταλήκτων δεκαπεντασυλλαβῶν στίχων, καὶ ἔχει γραφῆ εἰς κυπριακὴν διάλεκτον. Ἀναφέρει τὴν ἀπόφασιν τοῦ σουλτάνου νὰ καταλάβῃ τὴν νήσον, τοὺς ἐπακολουθήσαντας ἀγῶνας καὶ καταλήγει διὰ τῶν ἑξῆς:

Καὶ μίαν ἀταν Κερκακὴν κῆ ἐπίσημην ἡμέραν
ἢ βάρκι ἀπουκοιμήθηκε καὶ οὐλα τ' ἀμπελοβάρκα,
μπαίνουσι κῆ ἔσωσ' κουφίσασι χιλίων μοδιῶν χω-
[ράσια·
κῆ ἔδῃσε νὰ περιδιαβῆς ἔπο κεί χαμαὶ ἕς τὴν τρούλλαν,
νὰ ἔβῃς τοὺς ἀρκοντας χλωμοὺς καὶ τοὺς στρατιώ-
[ταις μαύρους
καὶ τὰ μικρὰ τ' ἀνήλικα ἕς τὸ γαῖμαν τυλιμμένα,
κοράσια δώδεκα γρονῶν μετὰ τὰ γρουσᾶ τσιανέλια,
πιάνουσι τα οἱ γιανίτσαροι γιὰ νὰ ἴν' ἔδικά τους
[τέλεια,
κῆ ὁσ' ἀπομείναν ζωντανοί, ἄς ἐν' χαρατωμένοι 51.

β) Δημοτικὰ ἐρωτικὰ ποιήματα τῆς ἐποχῆς τῆς Φραγκοκρατίας. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἀναπτύσσονται εἰς τὴν Κύπρον καὶ ἄλλα ποιήματα, εἰς τὰ ὁποῖα μεγάλως ἐπέδρασεν ἡ πολιτικὴ κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκατο ἡ νήσος. Ἦτο φυσικὸν ὅτι ἡ μακρὰ περίοδος τῆς Φραγκοκρατίας, μετὰ τὰ νέα ἦθη καὶ ἔθιμα, μετὰ τὰ νέα κοινωνικά, πολιτικά καὶ οἰκονομικὰ συστήματα, μετὰ τὴν πολυτελεῖαν καὶ ἀνήσυχον αὐλήν, δὲν θὰ ἔμενε ξένη οὐχὶ μόνον εἰς τὴν λογίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν. Αἱ μηχανορραφίαι καὶ ἀντιζηλίαι τῆς αὐλῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ ἀναπόφευκτοι σχέσεις μεταξὺ κατακτητῶν καὶ ἐντοπίων, ἐπόμενον ἦτο νὰ προσφέρουν πλοῦσιον ὕλικόν εἰς τὴν λαϊκὴν φαντασίαν καὶ τὴν λαϊκὴν μῦθον.

Τὸ φαινόμενον ἄλλωστε αὐτὸ εἶναι κοινὸν εἰς πάσας τὰς φραγκοκρατούμενας νήσους τοῦ Αἰγαίου. Γράφει σχετικῶς ὁ Δημαρᾶς: «Ὁ πολιτισμὸς ποῦ φέρνουν μαζί τους οἱ Δυτικοὶ εἶναι νέος χωρὶς νὰ εἶναι πρωτόγονος, δυναμικὸς δηλ. μαζί κι ἐξελιγμένος. Τὸ χαρακτηριστικὸν του, ποῦ εἶναι ἕνας συνδυασμὸς ἀρχομένου ὀθωμανισμοῦ καὶ χριστιανικῆς παράδοσης, εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἱπποσύνης. Πολιτισμὸς ὅπου τὸ γυναικεῖο στοιχεῖο ἔχει ἐξαρθεῖ, ὅπου ὁ ἔρωτας τείνει νὰ πάρει πρωτεύουσα θέσιν καὶ ὅπου τὸ αἶσθημα τῆς ἱπποτικῆς τιμῆς ἔχει ἰδιόζουσα ἐξαρση. Ἀπὸ τὰ ἄγρια μεσαιωνικά ἦθη μένει μόνον μίαν σχηματικὴν ἐπιβίωσιν, ποῦ πραγματοποιεῖται σ' ἕνα κόσμον ἐξευγενισμένον, ἀπαλόν, ποῦ γοητεύεται ἀπὸ τοὺς ἐρωτικὸς συναγωνισμοὺς περισσότερο παρὰ ἀπὸ τὸ ἐρωτικὸ πάθος, καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίδειξιν τῆς ἱπποτικῆς δεξιότη-
Ε.Υ. ΔΗΜΗΤΡΕΥ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

νης περισσότερο παρά ἀπὸ τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνες. Ἐρωτες, λουλούδια, τραγούδια, ἀγῶνες ποὺ ἔχουν ἔπαθλο ἕνα γυναικεῖο χαμόγελο, ἐπιδείξεις ποιητικῆς τέχνης, εἶναι τὰ ἰδανικά τοῦ κόσμου ποὺ ἔρχονται σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν δικό μας νησιωτικὸν κόσμον. Ἡ συνάντησις μιᾶς τέτοιας νοστροπίας μὲ μιὰ τέτοια ψυχικὴ διάθεσις, εἶταν δύσκολο νὰ πάρει χαρακτῆρα συγκρούσεως μαχητικῆς. Ὁ ἡμέτερος καὶ φιλόκαινος νησιώτης θέλγεται ἀπὸ ἕναν τέτοιο πολιτισμὸν καὶ τὸν ἀικεῖται σὲ μεγάλο ποσοστὸ. Ἔτσι στὰ ἑλληνικά αὐτὰ ἐδάφη βλέπουμε τὴν εὐτυχισμένη συνάντησις τῆς ἀγρίας ἀσιατικῆς κληρονομίας μὲ τὴν ἱπποτικὴν δύσιν, δηλ. δύο πολιτισμῶν ποὺ δὲν εἶναι ἀνόμοιοι στὶς ρίζες τους, γιατί ἱπποτικὸς εἶναι ὁ ἀκριτικὸς πολιτισμὸς, ὅπως ἠρωϊκὴ εἶναι ἡ προέλευσις τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ τὸ σμίξιμο τοῦτο πραγματοποιεῖται σ' ἕνα ἐξαιρετικὰ εὐνοϊκὸ καὶ δεκτικὸ περιβάλλον, ὅπως εἶναι ὁ νησιωτικὸς ψυχισμὸς. Τὰ καινούργια στοιχεῖα ποὺ προσφέρει ἡ πολὺπλευρῆ πολιτιστικὴ ἔνωσις, εἶναι ἔκδηλα τόσο στὸ περιεχόμενον τῶν λογοτεχνικῶν προϊόντων, ποὺ βρίσκουμε στὶς περιοχὰς αὐτές, ὅσο καὶ στὴν μορφολογία τους»²².

Ἐν ἓκ τῶν ὠραιότερων ποιημάτων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, τοῦ ὁποῦ ἡ ἔμπνευσις ἔχει ἀφετηρίαν τὴν ξενικὴν κατοχὴν, εἶναι τὸ περίφημον «Ἄσμα τῆς ρήγαινας καὶ τῆς Ἀροδαφνούσας», τοῦ ὁποῦ ἡ ὑπόθεσις ἔχει ληφθῆ ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως Πέτρου Α' τοῦ Λουζινιάν. Ἀφηγεῖται τοῦτο μὲ ἐξαιρετικὴν χάριν καὶ ἀφέλειαν τὸν ἔρωτα τῆς Ἀροδαφνούσας μὲ τὸν βασιλέα, τὸν φθόνον τῆς βασιλίσσης, ἣτις ἐξ ἀντιζηλίας φονεῖ τὴν νεαρὰν κόρην καὶ, τέλος, τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, μὴ δυναμένου νὰ ὑποφέρῃ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τὸν πόνον. Τὸ ποίημα ἀρχίζει μὲ τοὺς ὠραιότατους στίχους:

Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾷ, κάπου χαλάζει ρίβκει,
Μηδὲ στράφτει, μηδὲ βροντᾷ, μηδὲ χαλάζει ρίβκει,
μόνον ἔνε ἡ ρήαινα ταῖς σκλάβαις τῆς ξαννοίει,
ποῖαν ἀπαῖ ὁ ρῆας τῆς κῆ ἡ σκλάβαις τῆς τῆς λέσιν :
Πάνω ἔς τὴν πάνω γειτονιάν ἔχει τρεῖς ἀεφάαις,
τὴν μιάν τὴν λέσιν ἡ Ροδοῦ, τὴν ἄλλην ἡ Ἀθθοῦσα,
κῆ ἡ τρίτη κῆ ἡ καλύτερη ἔν' ἡ Ἀροδαφνούσα.
Ροδοῦ ἔν ποῦ τὸν ἀπαῖ, κ' ἡ Ἀθθοῦσα τὸν φιλάει
κῆ ἡ τρίτη ἡ καλλίτερη στρόννει του καὶ πλαϊάζει...»²³

Ὁ ποιητὴς ἐν συνεχείᾳ διηγεῖται τὰς ἐρωτικὰς περιπετείας μεταξὺ τοῦ Φράγκου βασιλέως καὶ τῆς Ἀροδαφνούσας, τὰς ὁποίας πληροφορηθεῖσα ἡ βασιλίσσα κατορθώνει νὰ δολοφονήσῃ τὴν ἀντίζηλόν τῆς. Ἐξάλλος ὁ βασιλεὺς σπεύδει εἰς τὸν τόπον τῆς τραγωδίας, καὶ διατάσσει νὰ τιμωρηθῆ παραδειγματικῶς ἡ κακούργα δολοφόνος, νὰ ἀποδοθοῦν δὲ μεγάλα τι-

μαὶ εἰς τὸν νεκρὸν τῆς λατρευτῆς φίλης του. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος εἶναι καὶ τὸ συγκινητικώτερον τοῦ ὅλου ποιήματος:

Νὰ καὶ ὁ ρῆας ἔφτασεν, κῆ ἐχτύπησεν τὴν πόρταν,
ἀλλοίμονον ἔς τὴν Ροδαφνούν, ὅπου ἔν εἶχεν σόρταν.
Κλωσιάν τῆς πόρτας ἔδωκεν κῆ ἡ πόρτα ξεκαρφώθη,
σάν εἶδεν τόσα αἵματα, λιοθυμᾷ ἔν νιώθει.
Ὅταν ἐξεζαλίστηκεν κ' ἤρτεν ἔς τὸν ἑαυτὸν του.
γυρίζει ἔς τὴν βασιλίσσαν, τρέμ' ἀπ' τὸν θυμόν του.
Γιατὶ τὴν ἔθανάτωσες, σκόλλα, τὴν κόρην τούτην ;
Θὰ σβῆσω ἀπὸ πάνω σου ταῖς δόξαις καὶ τὰ πλοῦτη.
Ἄμε νὰ πᾶς ἔκὸ δᾶ χαμαί, φτεῖρα ξεκονιδιάρη,
ἔς τὸν σταῦλον νὰ τὴν δῆσετε, σάν τὴν παληογαάρη.
Τὰ κόκκαλα τῆ Ροδαφνοῦς ἔννᾶ παραχρυσώσω,
καὶ σέ, παληογαάρα μου, τοὺς σκόλλους ἔννᾶ δώσω.
Ἀμέσως τὴν ξεκούμπισεν αὐτὴν ποῦ τὸ παλάτιν,
τὸ λείφανον τῆς Ροδαφνοῦς ἔς τὰ χέρια του τὸ κράτει.
Ἐμυρκολόα κ' ἔλεε, μυρκολοῦ καὶ λέει,
κῆ ἐτρέμασιν τὰ χέρηα του κῆ ἀρκίνησε νὰ κλαίη -
Ἀροδαφνοῦ μου ἡμάδια μου, φῶς καὶ παρηορκά μου,
χρόνους ὀχτώ, ποῦ σ' ἀπαῖ, καὶ σ' ἔχω ἔς τὴν καρ-
|τιὰ μου.

Ἀγάπουν σε κῆ ἀγάπας με, ἀγάπην πιστεμμένην,
μὰ τώρα σ' ἔθανάτωσεν ἡ τρισκαταραμένη.
Ἀροδαφνοῦ μου, ἡμάδια μου, ἐτέλειωσες γιὰ μένα,
κῆ ἐγιῶ γροικῶ τὰ μέλη μου πῶς ἔν τελειωμένα.
Ἀγάπουν σε, κοκκῶνα μου, κ' εἶχα κρυφὸν καμάρην,
καὶ τώρα σ' ἔθανάτωσεν, καὶ ἔν' τὸ ἔχα χαπαρίν.
Ὁ ἥλιος ἐσβῆστηκεν, κῆ ἐχάθη τὸ φεγγάριν.
τέτοιαν φωτιάν ποῦ ἔν σβῆννει, ποῖος θεννὰ τὴν πο-
|μείνη :

Τὰ σῆρα κρεμάζονται εἰς τὴν κηνοῦρκαν πόρταν,
οὐλ' ἀγαποῦν καὶ χαίρουσιν κῆ ἐγιῶ χαρὰ ἔς τὴν
|σόρταν.

Μέ πόρους καὶ μέ βάσανα, βαρῆα ἀνεστενάζει,
καὶ τὴν θανὴν τῆς νὰ γινῆ, βασιλικά προστάζει.
Τὸ λείφανον ἐσῆκωσαν, κῆ ἐπῆαν νὰ τὸ θάψουν.
κῆ ὁ βασιλεὺς ἐπρόσταξεν μεάλαι μικροὶ νὰ κλάψουν.
Ἐπῆράν τὴν κῆ ἐθάψαν τὴν, καὶ κλαίουσιν οἱ δικοὶ τῆς,
ἡ μάνα τῆς τ' ἀέρφια τῆς κῆ οὐλοὶ οἱ συγγενεῖς τῆς.
Ζωὴν καὶ χρόνια νὰ ἔχουσιν ὅσοι τὸ ἀναγνώσουν
κῆ ὅσοι τὸ ἀναγνώσουσι δύο δάκρυα νὰ δώσουν.
Ὅσοι τ' ἀναγινώσκετε νὰ εἰσ' εὐτυχισημένοι,
κῆ ἀπὸ ἀγάπην λείψετε ὄσ' εἰστε παντρεμένοι.»²⁴

Τὸ ποίημα τῆς Ἀροδαφνούσας, τοῦ ὁποῦ ἐσώθησαν πλείονες παραλλαγὰὶ κατέστη πολὺ ἀγαπητὸν εἰς τὸν Κυπριακὸν λαόν, ἐνέπνευσε δὲ καὶ ξένους, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν γνωστὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Γ. Ντ' Ἀννούντιο²⁵.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀροδαφνούσαν καὶ ἄλλα ἀνάλογα ποιήματα ἐγράφησαν κατὰ καιροὺς εἰς τὴν Κύπρον καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς ὑπόδειγμα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς πλουσίας δημοτικῆς ποιήσεως εἰς τὴν νῆσον ταύτην κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους.

3) Ἄ λ λ α δ η μ ο τ ι κ ᾶ π ο ι ῆ -
μ α τ α.—Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ποιημάτων εἰς τὴν Κύπρον συνετέθησαν ἢ μετεφέρθησαν ἔκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φράγ-

κοκρατίας ἢ καὶ μεταγενέστερον, καὶ πολλὰ ἄλλα, ἀναφερόμενα εἰς ποικίλα θέματα τοῦ δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ βίου τῆς ἐποχῆς. Κατὰ τὸν Σακελλάριον τὰ σημαντικώτερα τούτων δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τὰς ἐξῆς κατηγορίας, α) εἰς ἄσματα ποιηθέντα ὑπὲρ χριστιανῶν ὑπὸ Τούρκων αἰχμαλωτισθέντων καὶ μετὰ πολυετῆ δουλείαν ἐπανελθόντων εἰς τὴν Κύπρον, β) εἰς ἄσματα ἀλληγορικῆν ἔννοιαν ἔχοντα, φοβουμένων ὡς φαίνεται τῶν δημοτικῶν ποιητῶν νὰ ὀνομάσωσιν ἐν τοῖς ἄσμασιν αὐτῶν τοὺς φονευθέντας ὑπὸ τῶν Τούρκων, γ) εἰς ἄσματα ὑπὸ τῶν Τούρκων διὰ διαφόρους αἰτίας φονευθέντων εἴτε χριστιανῶν εἴτε μωαμεθανῶν, δ) εἰς ἄσματα θρησκευτικῆν ὑπόθεσιν ἔχοντα, ε) εἰς ἔρωτικά ἄσματα, ζ) εἰς ἄσματα εὐτράπελα καὶ ἔρωτικά, η) εἰς ἄσματα πολεμικῆν ὑπόθεσιν ἔχοντα, θ) εἰς ἄλλα διάφορα ἄσματα. Κατὰ τὸν συγγραφέα, «ἐν τοῖς ἄσμασιν τούτοις πανταχοῦ σχεδὸν διαλάμπει ἡ ποιητικὴ χάρις καὶ ἡ ὁμηρικὴ περὶ τὴν ἔκθεσιν ἀφέλειαν»⁵⁶. Διὰ τὰ ποιήματα ταῦτα ἰσχύουν οἱ γενικοὶ χαρακτηρισμοὶ οἵτινες ἐφαρμόζονται καὶ εἰς τὴν λοιπὴν δημοτικὴν ποίησίν μας. Πρόκειται περὶ συντόμων ἔργων, τὰ ὁποῖα διακρίνει ἡ ζωηρότης τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἀνεπιτήδευτον τοῦ ὕφους, ἡ εὐγένεια καὶ ἡ ἀπλότης τῆς διατυπώσεως.

Ἐκ τοῦ πλουσιωτάτου τούτου ὕλικου ἀναδημοσιεύομεν κατωτέρω δύο ἐκ τῶν χαρακτηριστικωτέρων ποιημάτων, ἀναφερομένων εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Τὸ πρῶτον εἶναι τὸ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα γνωστὸν ὑπὸ τὸν τίτλον τῆς κακῆς μάννας δημοτικὸν ποῖημα, τοῦ ὁποίου εἰς τὴν Κύπρον σώζονται πλείονες παραλλαγαί:

Ἡ μάννα ἢ πελλοκαταροῦσα

Μιά μάννα, μιὰ πελλή μάννα, μιὰ πελλοκαταροῦσα,
τὸν γυιὸν τῆς ἐμ ποῦ τίμαζεν τὸ Σάββατον τὸ δεῖλιν
«Δκιῶγνεις με, μάννα, δκιῶγνεις με, τζ' ἐγιώ, μὴ θέ-
λω, φεύκω,
νὰ πάω κάτω στὸν γιαλόν, κουρβέτταμ, μὲ καράβιν.
Νὰ ἴρη μέρα τ' αἶ Γιωργοῦ, νὰ πᾶς στὸν αἶ Γιώρκην,
νὰ δῆς τοὺς νιοὺς, νὰ δῆς τὲς νιές στοὺς σκάμνους
[καθισμένους,
τζ' ἐμέν νὰ δῆς τὸς σκάμνομ μου μαῦρος, σκοτεινια-
σμένον.

Τότε νὰ τρέξῃς στὸν γιαλόν μὲ τὰ μαλιά στα σ' ἔρκα
τζ' αἶ τοὺς ἀναῦτες νὰ βῶτῃς ἀν εἴσαι τὸν γυιὸς σου».
Τζ' ἤρητεμ μέρα τ' αἶ Γιωργοῦ, τζ' αἶ πᾶς στὸν αἶ Γιώρκην,
θωρεῖ τοὺς νιοὺς, θωρεῖ τὲς νιές στοὺς σκάμνους
[καθισμένους
τζ' εἴνου θωρεῖ τὸς σκάμνον του μαῦρον, σκοτεινια-
σμένον.
Τότε τζ' αἶ τρέσ' εἰ στὸν γιαλόν μὲ τὰ μαλιά στα
[σ' ἔρκα

τζ' αἶ τοὺς ἀναῦτες ἀρωτᾶ ἀν εἴσαι τὸν γυιὸν τῆς,
«Ἐφῆς βραθκειάν τὸν εἶαμεν στῆς Μπαρμπαρκᾶς τὰ
[μέρη.
Εἶσ' ἐν τὸν ἄμμον πάπλωμαν, τῆθ θάλασσαν κρεβάτιν,
τζ' αἶ δκυὸ τσ' ἀκκίλια τοῦ γιαλοῦ εἶσ' ἐμ προσσ' ἐ-
[φαλόν του
Μαῦρα πουλιά τὸν τρώσαιν, τζ' ἄσπρα τὸν τζυνηοῦσαν
τζ' ἔναγ γρουσοῦμ πουλλὶν ποῦ τζ' ἄξω ἐμ ποῦ ἄθωρεν.
«Ἐλα τζ' ἐσοῦ, γρουσοῦμ πουλλὶν, νὰ φᾶς ποῦ τὸ
[κριας μου,
νὰ κάμης πῆχυν τὸ φτερόν, γαλάτην σὰν κοντάριν,
νὰ γράψω δκυὸ λόγια χαρτίν, τῆς μάννας μου νὰ
[πάρης!
Νὰ τὸ δκιαβάζ' ἡ μάννα μου, νὰ κλαί' ἡ προφετῆ μου,
τζ' ἀν τὸ δκιαβάζ' ἡ προφετῆ νὰ κλαί' ὁδλος ὁ
[κόσμος»⁵⁷.

Τὸ δεύτερον ποῖημα ὑπὸ τὸν τίτλον «Τ' ἀμπέλι», μὲ καθαρῶς ἠθικοδιδασκτικὸν περιεχόμενον, ὡς κύρια στοιχεῖα τοῦ ἔχει τὴν χάριν καὶ τὴν ἀπλότητα τῆς ἐκφράσεως, δεῖγμα τῆς λαϊκῆς μούσης τῆς Κύπρου. Εἰς τὰ παράπονα τοῦ γεωργοῦ ὅτι δὲν τοῦ ἀποδίδει τίποτε καὶ ὅτι ἔγινεν αἰτία νὰ χρεωθῆ, τὸ ἀμπέλι ἀπαντᾷ ὅτι τὸ σφάλμα δὲν εἶναι ἰδικόν του. Ἐς φροντίση νὰ τὸ καλλιεργήσῃ καταλλήλως, μὲ τὴν σύνεσιν τοῦ γέροντος, τὴν ἐργατικότητα τοῦ νέου καὶ τὴν προσοχὴν τῆς παρθένου καὶ τότε ὄχι μόνον ἡ ἀπόδοσις θὰ εἶναι μεγάλη, ἀλλὰ καὶ τὸ χρέος τοῦ θὰ ἐξοφληθῆ.

— Ἀμπέλιμ μου, ἀμπελοῦίμ μου τζ' ἀναρκοφουτεμένον
ἔβαλες τὸν ἀφέντησ σου στὸ γρέος τὸν καμένον.
Τ' ἀμπέλις στὸμαν ἔκαμεν τζιαὶ λέει τοῦ ἀφέντη,
— Βάλε νὰ μὲ κλαδέψουσιδ δκυὸ γέροι μ' ἄσπρα
γένεια
δκυὸ βοῦδκια νωστομέρωτα βάρτα γιὰ νὰ μὲ κάμουν
Τζιαὶ νὰ μὲ πογυρίσουσιν ἄγενα παλληκάρκα
νὰ μὲ μουττολοῖσουσιν ἀπάρθενα κοράσια.
Τράβα τὸ σπλιοκούζισ σου κοντὰ νὰ τὸ γεμῶσω
ποῦ τὰ μούττοκαμπάναρα τὸ γρέος νὰ πκιερῶσω⁵⁸.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κυπριακὰ αὐτὰ ποιήματα, ἔχομεν καὶ δίστιχα τῆς λαϊκῆς παραγωγῆς, ποικίλου περιεχομένου, τινὰ τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν ἐπιβιώσεις κατὰ τὸν ἔνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον, σχετικῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Ἐκ τούτων τὸ πλέον χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἐπόμενον δίστιχον, εἰς τὸ ὁποῖον μὲ λιτότητα ἀληθῶς ἐπιγραμματικῆν, ὁ Κύπριος τραγουδιστῆς ὀνειρεύεται μαζί μὲ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐρωτικῶν του πόθων καὶ τὴν ἀνάστασιν τῆς ὑποδοῦλου φυλῆς μας:

«Θεγέ μου, νὰ ξημέρωσεν μιὰ μέρα μὲ τὸν ἥλιο»,
νὰ πάρω γιῶ τὴν ἀγαπῶ τζ' ἠΠόλη τὸ βασιλείον»⁵⁹.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Ἀσιζαί ἐκ τοῦ γαλλικοῦ *assise* (μετοχὴ τοῦ ἀρχαίου γαλλικοῦ ρήματος *assire* = κάθησθαι) σημαίνει δικαστήριον καὶ κατόπιν νομοθεσία.
2. Περί τοῦ χρόνου καὶ τῶν περιστατικῶν τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κωδικῶν τούτων εἰς τὴν Κύπρον, τὴν Πελοπόννησον κλ. πβ. Κ ρ ο υ μ β ἄ χ ε ρ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Γεωργίου Σωτηριάδου, τομ. Γ', ἐν Ἀθήναις, 1900, σ. 226 ἑπ.
3. Κ ρ ο υ μ β ἄ χ ε ρ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, ἐνθ' ἀν., τομ. Γ', σ. 227-228.
4. Περισσότερας πληροφορίας πβ. ἐν Κ. Σ ἄ θ α, Ἀσιζαί τοῦ Βασιλείου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Κύπρου ἐν Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ, τομ. ΣΤ', 1877, Πρόλογος.
5. Κ. Σ ἄ θ α, Ἀσιζαί τοῦ Βασιλείου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Κύπρου, ἐνθ' ἀν. σ. 27-28.
6. Κ. Σ ἄ θ α, Ἀσιζαί τοῦ Βασιλείου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Κύπρου, ἐνθ' ἀν. σ. 118-119.
7. Κ. Σ ἄ θ α, Ἀσιζαί τοῦ Βασιλείου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Κύπρου, ἐνθ' ἀν. σ. 189.
8. Γενικὰς πληροφορίας περὶ τῶν χρονογραφικῶν τοῦ Μαχαιρᾶ καὶ τοῦ Βουστρωνίου πβ. ἐν Κ ρ ο υ μ β ἄ χ ε ρ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, ἐνθ' ἀν., τόμ. Γ, σ. 229 ἑπ.
9. Πληροφορίας περὶ τοῦ Λεοντίου Μαχαιρᾶ καὶ τῆς οἰκογενείας του πβ. ἐν Κ. Σ ἄ θ α, Λεοντίου Μαχαιρᾶ: Χρονικόν, ἐν Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ, τομ. Β', 1873, Πρόλογος, σ. ρκᾶ ἑπ., καὶ ἐν R. M. Dawkins, *The nature of the Cypriot Chronicle of Leontios Makhairas*, Oxford, 1945.
10. Κ. Σ ἄ θ α, Λεοντίου Μαχαιρᾶ: Χρονικόν, ἐνθ' ἀν. σ. 377.
11. Πβ. R. M. Dawkins, *The nature of the Cypriot Chronicle of Leontios Makhairas*, ἐνθ' ἀν. καὶ Φ. Μιχαλοπούλου, Λεόντιος Μαχαιρᾶς, Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά 1954, σ. 87-91.
12. Ἀξιόλογος μελέτη περὶ τοῦ Λεοντίου Μαχαιρᾶ μετὰ περίληψιν τοῦ χρονικοῦ καὶ πληροφορίας περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ τῆς οἰκογενείας του, περὶ τῶν πηγῶν καὶ τῶν ἐπιδράσεων. περὶ τῆς ἀντικειμενικότητος τοῦ Μαχαιρᾶ, περὶ τοῦ ἠθους καὶ τῆς θρησκευτικότητος αὐτοῦ, περὶ τοῦ Μαχαιρᾶ ὡς ἀφηγητοῦ, περὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν κυπριακῶν μεσαιωνικῶν γραμμάτων, ὡς περὶ τῆς γλώσσης ἐδημοσίευσεν ὁ μαθητῆς μου Χ ρ υ σ. Κ υ π ρ ι α ν ο ὕ, Λεόντιος Μαχαιρᾶς (ὁ Χρονογράφος τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Κύπρῳ), Ἀθήναις 1954 (ἔκδ. λιθογραφημένη).
13. Κ. Σ ἄ θ α, Λεοντίου Μαχαιρᾶ: Χρονικόν, ἐν Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ ἐνθ' ἀν. Πρόλογος, σ. ρκᾶ-ρμά καὶ σ. 51-40-.
14. E. Miller et Constantin Sathas, Λεοντίου Μαχαιρᾶ: Χρονικόν Κύπρου, Paris, 1881 (Publications de l'École des langues orientales vivantes, II série).
15. R. M. Dawkins, Leontios Makhairas, *Recital concerning the Sweet Land of Cyprus, entitled Chronicle*. Two volumes. Edited with a translation and notes at the Clarendon Press, Oxford, 1992.
16. Τὰ ἀποσπάσματα ἀναδημοσιεύομεν ἐκ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ Σάθα ἐν τῇ Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ (τομ. Β'), ἐκ τοῦ ὁποῦ λαμβάνομεν καὶ τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Βουστρωνίου.
17. Κ. Σ ἄ θ α, Λεοντίου Μαχαιρᾶ: Χρονικόν Κύπρου, ἐνθ' ἀν. σ. 53.
18. Κ. Σ ἄ θ α, Λεοντίου Μαχαιρᾶ: Χρονικόν Κύπρου, ἐνθ' ἀν. σ. 124.
19. Κ. Σ ἄ θ α, Λεοντίου Μαχαιρᾶ: Χρονικόν Κύπρου, ἐνθ' ἀν. σ. 87.
20. Κ. Σ ἄ θ α, Λεοντίου Μαχαιρᾶ: Χρονικόν Κύπρου, ἐνθ' ἀν. σ. 123.
21. Κ. Σ ἄ θ α, Λεοντίου Μαχαιρᾶ: Χρονικόν Κύπρου, ἐνθ' ἀν. σ. 85-87.
22. Κ. Σ ἄ θ α, Λεοντίου Μαχαιρᾶ: Χρονικόν Κύπρου, ἐνθ' ἀν. σ. 280.
23. Φ. Μιχαλοπούλου: Λεόντιος Μαχαιρᾶς, ἐνθ' ἀν., σ. 91.
24. Λεπτομερείας περὶ τοῦ Γεωργίου Βουστρωνίου καὶ τῆς οἰκογενείας του πβ. ἐν Κ. Σ ἄ θ α, Γεωργίου Βουστρωνίου: Χρονικόν Κύπρου, ἐν Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ, τομ. Β', 1873, Πρόλογος, σ. ρμβ' ἑπ.
25. Τὸ κείμενον ἐξέδωκεν ὁ Κ. Σ ἄ θ ας ὑπὸ τὸν τίτλον Γεωργίου Βουστρωνίου: Χρονικόν Κύπρου, ἐν Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ, τομ. Β', ἐνθ' ἀν. Πβ. ἴδιον Πρόλογον, σ. ρμά-ρνά καὶ σ. 411-543.
26. Κ. Σ ἄ θ α, Γεωργίου Βουστρωνίου: Χρονικόν Κύπρου, ἐνθ' ἀν. σ. 469-470.
27. Κ. Σ ἄ θ α, Γεωργίου Βουστρωνίου: Χρονικόν Κύπρου, ἐνθ' ἀν. σ. 418-419.
28. Κ. Σ ἄ θ α, Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ, τομ. Β', ἐνθ' ἀν., Α. Σακελλάριου, Τὰ Κυπριακά, τομ. Β', κ. ἄ.
29. Ἡ περὶ τὴν σημαντικὴν ταύτην συλλογὴν βιβλιογραφία εἶναι πλουσία. Ἐκτὸς τῶν ἱστορικῶν τῆς νεωτέρας λογοτεχνίας, πβ. E. Legrand, *Bibliothèque Grecque Vulgaire*, τομ. Β', Paris 1881, σ. ρμε' καὶ 58-93, Γ. Θ. Ζώρα, *Κυπριακά Ἐρωτικά Ποιήματα*, Νέα Ἑστία, 1935, σ. 752, *Τοῦ αὐτοῦ*, Τὰ Κυπριακά Ποιήματα τῆς Μαρκανθῆς Βιβλιοθήκης, Ἐπιθεώρησις (Ρώμης), 1939, σ. 30 ἑπ., *Τοῦ αὐτοῦ*, Χάρος καὶ Ἐρωτας, Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις, 1936, σ. 349, G. Poghji, *Κυπριακά Ἐρωτικά Ποιήματα*, Νέα Ἑστία, 1935, σ. 752, ἑπ., *Τῆς αὐτῆς*, *Κυπριακά Ἐρωτικά Ποιήματα*, *Κυπριακά Γράμματα* 1936, σ. 204 ἑπ., *Τῆς αὐτῆς* *Κυπριακά Ἐρωτικά Ποιήματα*, Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις, 1936, σ. 36 ἑπ., *Ἀ. Ἰντιάνου* *Κυπριακά Ἐρωτικά Ποιήματα*, *Κυπριακά Γράμματα*, 1936, σ. 493 ἑπ., *Τοῦ αὐτοῦ*, Τὰ Κυπριακά Ἐρωτικά Ποιήματα, *Κυπριακά*

- Γράμματα, 1937, σ. 84 ἐπ., Κ. Χατζηϊωάννου, Ἡ κριτικὴ ἐκδοσὴ τῶν Κυπριακῶν Ἑρωτικῶν Ποιημάτων, Κυπριακὰ Γράμματα, 1937, σ. 79 ἐπ., Thémis Siarkaras-Pitsillidès, Poèmes d'amour en dialecte chypriote, Collection de l'Institut Français d'Athènes, Athènes 1952, ἐνθα πλήρης βιβλιογραφία ἐπὶ τοῦ θέματος.
30. E. m. Legend, Bibliothèque Grecque vulgaire, ἐνθ' ἄν.
31. Thémis Siarkaras-Pitsillidès, Poèmes d'amour, ἐνθ' ἄν.
32. Ποιήματα τινὰ ἐξεδόθησαν ἐπίσης ὑπὸ τῆς Rojaghi καὶ Ζώρα εἰς τὰς ἀνωτέρω μελέτας των.
33. Τὰ ἀναφερόμενα κατωτέρω ποιήματα ἀναδημοσιεύονται ἐκ τῆς ἐκδόσεως τῆς Thémis Siarkaras - Pitsillidès, ἐνθ' ἄν.
34. Thémis Siarkaras-Pitsillidès, ἐνθ' ἄν. σ. 80.
35. Thémis Siarkaras-Pitsillidès, ἐνθ' ἄν. σ. 84.
36. Ἡλ. Βουτιερίδη, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, τομ. Β', Ἀθήναι, 1927, σ. 59-60.
37. Thémis Siarkaras-Pitsillidès, ἐνθ' ἄν. σ. 106.
38. Thémis Siarkaras-Pitsillidès, ἐνθ' ἄν. σ. 82.
39. Thémis Siarkaras-Pitsillidès, ἐνθ' ἄν. σ. 184.
40. Thémis Siarkaras-Pitsillidès, ἐνθ' ἄν. σ. 192.
41. Thémis Siarkaras-Pitsillidès, ἐνθ' ἄν. σ. 252.
42. Thémis Siarkaras-Pitsillidès, ἐνθ' ἄν. σ. 308.
43. Thémis Siarkaras-Pitsillidès, ἐνθ' ἄν. σ. 270 - 271.
44. Κ. Δημαρᾶ, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, τομ. Α', Ἀθήναι, 1948, σ. 69-70.
45. Συλλογαὶ δημοτικῶν κυπριακῶν ποιημάτων ἔχουν κατὰ καιροὺς δημοσιευθῆ εἰς τὰ περιοδικὰ Λαογραφία, Κυπριακαὶ Σπουδαί, Κυπριακὰ Γράμματα κλ.
46. Πβ. καὶ Κ. Προυνσῆ, Τὰ ἱστορικὰ κυπριακὰ τραγούδια, Κυπριακαὶ Σπουδαί, τόμ. Ζ', 1943, σ. 21 - 46.
47. Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακὰ, τομ. Β', Ἐν Ἀθήναις 1891, σ. 9.
48. Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακὰ, ἐνθ' ἄν. σ. 26 - 27.
49. Κ. Προυνσῆ, Τὰ ἱστορικὰ κυπριακὰ τραγούδια, ἐνθ' ἄν. σ. 21.
50. Πβ. τὰ σχετικὰ κείμενα ἐν Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακὰ, ἐνθ' ἄν.
51. Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακὰ, ἐνθ' ἄν. σ. 56 - 57.
52. Κ. Δημαρᾶ, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας τομ. Α, Ἀθήναι 1948, σ. 66-69.
53. Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακὰ, ἐνθ' ἄν. σ. 46.
54. Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακὰ, ἐνθ' ἄν. σ. 46 - 48.
55. Πβ. B. Lavagnini, Alle fonti della Pisanelia, ovvero D' Annunzio e la Grecia moderna, Palermo 1942.
56. Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακὰ, ἐνθ' ἄν. σ. ιθ' - κα'.
57. Συλλογὴ Κ. Χατζηϊωάννου ἐν Λαογραφία τομ. ΙΑ, σ. 64. Πβ. παραλλαγὴν ἐν Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακὰ, ἐνθ' ἄν. σ. 200
58. Κυπριακὰ Γράμματα, τόμ. Α. σ. 673 (συλλογὴ Κλόκκαρη).
59. Κ. Προυνσῆ, Τὰ ἱστορικὰ Κυπριακὰ τραγούδια, ἐνθ' ἄν. σ. 46.

Γ. Θ. ΖΩΡΑΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

